

Qabul qilindi: 03.04.2025

Chop etildi: 31.05.2025

UDK:332.1:316.422(575.171)

1991-2024 YILLARDA XORAZM VILOYATI MATBUOTI FAOLIYATIDA SAMARALI MEXANIZMNING YO‘LGA QO‘YILISHI

Qadamboyev Shahriyor Sharifboy o‘gli, TATU Urganch filiali “O‘zbek tili va ijtimoiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi

THE ESTABLISHMENT OF AN EFFECTIVE MECHANISM IN THE ACTIVITIES OF THE PRESS OF THE KHOREZM REGION IN 1991-2024

*Kadamboyev Shahriyor Sharifboy o‘gli, Teacher of the Department
“Uzbek language and Social Sciences” of TATU Urgench Branch*

СОЗДАНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО МЕХАНИЗМА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕССЫ ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ В 1991-2024 ГГ

*Кадамбоев Шахрияр Шарифбой оглы, преподаватель кафедры
“Узбекский язык и социальные науки” Ургенчского филиала ТУИТ*

Annotatsiya: “Xorazm haqiqati” gazetasi Xorazm viloyatining ijtimoiy-siyosiy hayotini yorituvchi yetakchi ommaviy axborot vositalaridan biridir. Maqolada ushbu gazeta o‘zining boy tarixi, bugungi faoliyati va kelajakdagi rejalariga ega bo‘lib, viloyat aholisi orasida katta obro‘ga ega ekanligi, mamlakatimiz mustaqillik yillaridan keyingi faoliyatining samarasi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Xorazm haqiqati, gazeta, madaniy-ma’rifiy, toshbosma, tipografiya, mudarrislar, Xiva bosmaxonasi, teleradiokompaniya, nashriyot.

Annotation: The newspaper “Khwarezm truth” is one of the leading media covering the socio political life of the Khwarezm region. This newspaper has its rich history, activities today and plans for the future, reflecting on the effectiveness of the activities of our country after the years of independence, that it has a great reputation among the inhabitants of the region.

Keywords: Khwarezmian reality, newspaper, cultural and educational, stone printing, typography, Mudarris, Khiva printing house, broadcasting company, publishing house.

Аннотация: В этой статье рассматривается газета “Хорезмская правда” одно из ведущих средств массовой информации, освещающее общественно-политическую жизнь Хорезмской области. Эта газета имеет богатую историю, сегодняшнюю деятельность и планы на будущее, пользуется большим авторитетом среди населения области, что свидетельствует о плодах деятельности многих лет после независимости.

Ключевые слова: Хорезмская правда, газета, культурно-просветительская, литография, типография, мударрисы, хивинская типография, телерадиокомпания, издательство.

KIRISH. Bugungi kun haqiqati shuni ko‘rsatmoqdaki, shiddatli davr yoshlarda siyosiy ong va huquqiy savodxonlikni ham shakllantirib borishni talab etmoqda. Yosh avlodni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalashga intilayotgan ekanmiz, bunda yangilanishlar jarayoniga ularning daxldorligini oshirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tarixga nazar tashlasak, siyosiy tuzumning o‘zgarishi va qayta qurish jarayonlari insonlarga

islohotlar mazmun-mohiyatini tushuntirish orqali yetib borgan. Va bunda bosh rolni aynan matbuot o‘ynagan. Tarixan yetarlicha misollarni ko‘rib chiqish mumkin. Bugunga kelib ayrim shaxslarning gazetalarga befarq munosabati esa ularning siyosiy bilim va madaniyati qanchalik darajada ekanligini ham ko‘rsatmoqda.

Tajriba (tadqiqot) obyektiv uslubi. XIX asrda Xorazm taxtida hukmronlik qilgan shoh va shoir,

[https://orcid.org/
0009-0005-5348-
5712](https://orcid.org/0009-0005-5348-5712)

e-mail:

[shahriyorbek.kadam
boyev@mail.ru](mailto:shahriyorbek.kadamboyev@mail.ru)

musiqa ilmining zukko bilimdoni Muhammad Rahimxon II Feruz doimo ilm-fan, madaniyat va san'at rivojiga katta e'tibor bilan qaragan, homiylik qilgan. O'sha davrda badiiy adabiyot va tarixnavislik, musiqa san'ati shu darajada yuksaldiki, bu yuksalish ta'siri nafaqat O'rta Osiyo madaniy-ma'rifiy hayotida, balki Yevropada ham sezildi.

Haqiqatdan ham mintaqada birinchi bo'lib suratga olish, kino ishlash boshlangan. "Tanbur chizig'i"ning ixtiro qilinishi bilan maqom yo'llarini qog'ozlarda muhrlash imkoni tug'ildi. Feruzning adabiyotga qiziqishi, badiiy asarlarning avlodlarga o'z holicha yetkazish yo'lida qayg'urgani tufayli 1874-yilda O'rta Osiyoda birinchi toshbosma ham Xivada tashkil qilinadi. Shu davrgacha barcha ilmiy, tarixiy, badiiy asarlar mohir xattotlar tomonidan qo'lyozma ko'rinishida ko'chirilar, shu sababdan ham kam nusxani tashkil qildirdi. Feruz Eron, Rossiya, Hindiston, Xitoy kabi mamlakatlardagi toshbosmalar faoliyati haqida to'la tasavvurga ega bo'lgach, Xivada ham toshbosma tashkil etishga qaror qilgan edi. Shartnomada ishga taklif qilingan eronlik mutaxassis Ibrohim Sulton Ko'hna Arkda shu tariqa matbaachilik ishlarini boshlab yuboradi. Shoir Tabibiy bu sho'ba-ni boshlig'i etib tayinlanadi. Toshbosmada avvaliga xonlikning hujjatlari, keyinchalik kitoblar bosila boshlanadi. Chop qilingan kitoblar savdoga chiqarilmas, faqat shoir-u olimlarga, fozil-fuzalolarga, mudarrislarga berilardi.

"Podshoi zamon tipografiyasi"da ilk chop qilingan kitob Abu Nasr Forobiyning "Nasob us-Sibiyon" ("Bolalar nasibasi") asari bo'ldi. Shartnoma muddati tugagach, ortiga qaytib ketishni o'ylagan Ibrohim Sulton bu vazifani sidqidildan uddalay oladigan shogird qidiradi. U o'ta zehnlilik, uquvlik, jismonan baquvvat bo'lishi bilan birga, forsiy, arabiy, turkiy tillarni mukammal biladigan, ishtiyoqmand yoshlar topilishiga ishonardi. Kunlardan bir kun usta yoniga "Meni shogirdlikka olasizmi?" deb bir o'spirin keladi. Usta undan "Forsiyni bilasanmi?" deb so'raganida "ha" deb javob bergan. Usta quvonib, bu hunarni shogirdi Otajonga asta-sekin o'rgata boshlaydi. Keyinchalik Ibrohim Sulton shogirdi Otajon Abdol o'g'li bilan birga 1874-yilda Alisher Navoiyning "Xamsa" asarini va Munis Xorazmiyning "Munis ul-ushshoq", "Oshiqlar do'sti" asarini bosmadan chiqaradi. Ibrohim Sulton bir yildan keyin yurtiga qaytib ketadi, Otajon Abdolov kitob bosishni davom ettiradi. Xiva litografiyasida 1876-yilda Abu Nasr Farobiyning "Nisobus-sibiyon" ("Bolalar

nasibasi"), 1879-yilda Shermuhammad Munisning "Munis ul-ushshoq", 1880-yilda Alisher Navoiyning "Xamsa"sidan "Hayrat ul-abror" va 1882-yilda "Hazoyin ul-maoniy" va Muhammad Rizo Ogahiyning "Ta'viz ul-oshiqin", 1897-yilda Muhammad Rahimxon Feruzning "Devoni Feruz", 1990-yilda Tabibiyning "Majmuot ush-shuaro" kitoblar bosiladi. Xiva toshbosmaxonasida birinchilardan bo'lib rus ishchisi Aleksey Ivanovich Salapov va nemis millatiga mansub bo'lgan Gustav Shneydellar ham ishlab, toshbosma sirlarini Otajonga o'rgata boshlaydilar. Natijada mahalliy xalq o'rtasida "Otajon bosma" nomi mashhur bo'lib ketgan.

Tajriba (tadqiqot) natijalari va ularning muhokamasi. Vaqt o'tishi bilan Xiva bosmaxonasidagi ishlar rivojlanib, Otajon Abdolov xonning ruxsati va homiylik bilan Moskva shahriga borib matbaachilikning nozik sir-asrorlarini mukammal o'rganib qaytadi. Bu sohaning yetuk, bilimdon kishisi bo'lib taniladi. Ko'plab shogirdlar yetishtiradi. Ko'pgina shoirlarning bayozlari va devonlari bosmaxonada qayta-qayta chop qilinadi. "Xorazm haqiqati" gazetasi — Xorazm viloyatining ijtimoiy-siyosiy hayotini yorituvchi yetakchi ommaviy axborot vositalaridan biridir. Ushbu gazeta o'zining boy tarixi, bugungi faoliyati va kelajakdagi rejalariga ega bo'lib, viloyat aholisi orasida katta obro'ga ega [1].

1920-yilda Xorazm Xalq Respublikasi ixtiyoriga bosmaxona jihozlari, elektromotor harflar yuboriladi. Shundan keyin Xivada gazeta chiqarish yo'lga qo'yiladi. Shu yilning 8-mart kuni "Inqilob quyoshi" (hozirgi "Xorazm haqiqati") gazetasining birinchi soni chiqadi.

Tarixiy hujjatlarda Xiva toshbosmasida ishlagan insonlarning tabarruk nomlari qayd qilingan: Otajon Abdolov, Ota Miskinov, Nizomiddin Shamsiddinov, Sodiqlalimov, Boybobo Mahmudov, Rahimbergan Xudoyberganov, Matyoqub Kamolov, Rahmonqul Otajonov, Qodir Abdullayev, Boyjon Otajonov... Gazeta muharririyatida esa Zokir Bekchurin, Madrahim Saydashov, Habib Samigullin, Muhammad Zokirov, Umar Qurboniylar o'sha davr hayotini yoritishda faollik ko'rsatganlar. Ular o'z kasblarining mohir ustalari bo'lishlari bilan birga bu kasbni san'at darajasiga olib chiqdilar.

1927-yilda Otajon Abdolov vafot qiladi, biroq uning ishlarini shogirdlari davom qildiradilar. "Inqilob quyoshi" gazetasi 1928-yil iyun oyining oxirigacha

Xiva shahrida chop qilinadi. 1928-yilning 1-iyulidan boshlab bosmaxona Urganch shahriga ko'chirildi.

Barchamizga ma'lumki, matbuot va ommaviy axborot vositalari faoliyatini olib borish og'ir va mas'uliyatlidir. Mamlakatimiz yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tarilayotgan, ochiqlik va oshkorolik, so'z va fikr erkinligi hayotimiz asosiga aylanib borayotgan ayni damda bu mas'uliyat yanada kuchaymoqda.

Bugungi kunda markaziy nashrlarda mamlakatimiz kundan-kunga bosib o'tayotgan murakkab, ammo shonli va sharaflı yo'l aks etayotir. O'zining gazeta o'qimasligi haqida faxr bilan aytayotganlar bu yo'lning hayotbaxsh nurlaridan, ulardagi rangorang jilolardan to'la bahramand bo'layotir, deya olmaymiz. Axir aynan gazeta nafaqat bugungi kun panoramasini ko'rish va kuzatish, balki kelgusidagi istiqbolni ham yaqqol tasavvur qilishga yordam bera oladi. Gazeta xuddi darslik singari barcha mavzularni, mamlakatning butun tarixiy yilnomasini qamrab oladi. Maqolaga har doim qaytish mumkin. Kerak bo'lganda, yana boshdan mulohaza qilasan, muhim joylarini belgilab, o'qiganlarni keyinchalik foydalanish uchun saqlab qo'yish mumkin. Efirda ketgan ma'lumotlarni olganda bo'lganidek nimanidir o'tkazib yuborish zinhor mumkin emas.

Izlasak, yurtimizda zamon talabiga ko'ra faoliyat yuritayotgan bosma nashrlar ko'p. Keyingi yillarda gazetalarimizda muntazam ravishda iqtisodiy sharhlar berib borilyapti, ijtimoiy sohadagi o'zgarishlar, islohotlar qanday borayotgani, Prezident farmon va qarorlari insonlar hayotiga qanday ta'sir ko'rsatayotgani keng yoritilmoqda. Tahlil va sharhlar tayyorlash uchun milliy va xorijiy ekspertlar, siyosatchilar, turli soha mutaxassislari jalb etilyapti. Gazetalarga katta mas'uliyat yuklatilgan bo'lib, vatandoshlarimizga kelajak yo'lida hamqadam bo'lish, ta'bir joiz bo'lsa, hamrohi, sirdoshiga aylanishdir.

Shu jumladan Xorazm viloyatida 1991-2024-yillar davomida matbuot va matbaa faoliyatini yuksak darajada salmoqli faoliyatini aytish joizdir. 24 ta bosma va 12 ta elektron nashrlar, 3 ta telekanal, 2 ta radiokanal faoliyat ko'rsatmoqda. Bu yil 6 iyul sanasida Respublikamizda shonli tarixga ega nashrlardan biri – "Xorezmskaya pravda" gazetasining ilk soni chop etilganiga 100 yil to'ladi. O'tgan yillar mobaynida gazeta viloyat ijtimoiy-siyosiy hayotining chinakam ko'zgusiga aylandi,

tahririyatdan o'nlab taniqli ijodkorlar etishib chiqdi. Vohamizning bir asrlik tarixi solnomasi bo'lgan mazkur nashr faoliyati yanada kengaydi. Bu yil Xorazmda televideniye ish boshlaganiga 60 yil, radio dasturlari efirga uzatila boshlaganiga 85 yil to'ladi. Muhtaram Prezidentimizning tashabbusi bilan 2019-yilda Xorazm viloyati teleradiokompaniyasi umumiy qiymati 26 milliard so'm bo'lgan, barcha shart-sharoitlar yaratilgan zamonaviy binoga ega bo'ldi. 2021-yil davlat Investitsiya dasturiga muvofiq viloyat teleradiokompaniyasiga 39,8 milliard so'mlik eng so'nggi rusumdagi texnik vositalar o'rnatiladi.

"Xorazm haqiqati" — ijtimoiy-siyosiy gazeta. Urganch shahrida haftada 2 marta chop etiladi. Muassisi Xorazm viloyati hokimligi edi. 1939-yil 1-yanvardan hozirgi nomda. 1921-yil Xorazmga kelgan H.H.Niyoziy gazeta faoliyatini mustahkamlashga yordam bergan. Davlat va jamoat arboblari Karim Boltayev, Qurbon Beregin, Xudoybergan Devonov; yozuvchi va shoirlar Faqiriy, Mutrib, Partav, Chokar, Mug'anniy, Sayd Nazariy, Umar Qurboniy, Mahmud Ismoilov, Eshmurod Devonov, Hayit Eshmurodov va boshqalar gazetaning ilk muxbirlari bo'lgan. Sahifalarida viloyat hayotiga doir iqtisodiy-ijtimoiy, ma'naviy masalalar yoritib boriladi. 1996-yil 3-apreldan "Xorazm haqiqati" va "Xorezmskaya Pravda" gazetalari Birlashgan tahririyati tashkil etildi. Gazetaga turli davrlarda Bekjon Rahmonov, Afzal Tagirov, Sharif Bulatov, Rahmat Majidiy, Qurbon Beregin, Otaxon Toshxo'jaev, Egam Rahimov, Erkin Samandarov, Karim Qurbonov muharrirlik qilganlar. Hozirgi muharriri Rustam Iskandarov (1996-yildan). Adadi 3443 (2005). 2019-yilgi ma'lumotlarga ko'ra, "Xorazm haqiqati" gazetasi haftasiga 3 500 nusxada chop etilgan. Bu ko'rsatkich viloyatdagi boshqa nashrlar orasida yuqori o'rinlardan birini egallaydi[2].

"Xorazm haqiqati" gazetasi o'zining rasmiy veb-sayti — xorezm-news.uz orqali ham o'z faoliyatini olib bormoqda. Sayt orqali o'quvchilar gazetaning so'nggi yangiliklari, maqolalari va e'lonlari bilan tanishishlari mumkin. Shuningdek, gazeta elektron pochta orqali obunachilarga yangiliklarni yuborish xizmatini ham yo'lga qo'ygan[3].

"Xorazm haqiqati" gazetasi kelajakda o'z faoliyatini yanada kengaytirishni rejalashtirmoqda. Bu borada, gazeta raqamli platformadagi ishtirokini kuchaytirish, yosh jurnalistlarni tayyorlash va viloyatdagi muhim ijtimoiy masalalarni yoritishda

faolroq bo'lishni maqsad qilgan. Shuningdek, gazeta viloyatdagi ta'lim muassasalari, madaniyat markazlari va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirishni rejalashtirmoqda[4].

Umuman olganda, "Xorazm haqiqati" gazetasi o'zining boy tarixi, faol jamoasi va zamonaviy yondashuvi bilan Xorazm viloyatining ijtimoiy-siyosiy hayotida muhim o'rin egallab kelmoqda. Jamiyatning madaniyati yuksalishida ham matbuotning o'рни beqiyos. Aynan gazeta til sofligini, uning adabiy-badiiy xususiyatlarini, so'z yuki va qudratini nafaqat saqlab qoladi, balki oshirib ham boradi. Bosma nashrlarda har bir so'z chuqur va keng ma'no-mazmunga ega. Gazeta adabiy til qoidalariga to'liq amal qilgani uchun ham qadrlidir. Aynan bosma nashrlarda ishlovchi jurnalistlar shu bois ham axborot maydoni elitasi hisoblanadi. Ular o'z auditoriyasi oldida yuksak mas'uliyatni his etgan holda, mulohazakorlik, haqqoniylik, halollik va burchga sodiqlikni faoliyatining asosiy tamoyillari deb bilishadi. Xullas, gazeta o'qishni xohlamaydigan kishi — hayotga panjaraning kichik bir tirqishidan qarashga mahkum inson kabidir.

Mustaqillikdan keyin O'zbekistonda so'z va matbuot erkinligini ta'minlash uchun ochiq maydon yaratildi. Bunday imkoniyatdan foydalanish yo'lidagi turli g'oyalar: ma'muriy, norasmiy cheklovlar deyarli olib tashlandi. Jamiyatda har kim o'z fikrini bemalol bildirishi, murojaat va e'tirozlari, taklif hamda shikoyatlarini erkin ifoda etishi uchun zarur huquqiy baza yaratildi va u rivojlantirilmoqda. Fuqarolar, jurnalistlar, blogerlarga katta minbarlar berildi. Bular internet, undagi ijtimoiy tarmoqlar, portallar, gazeta-jurnallar, TV va radio, xullas, axborot yetkazishning barcha vositasini, onlayn va oflayn, an'anaviy va noan'anaviy instrumentlarni qamrab oldi. Shunday ekan, insonning so'z va axborot olish erkinligi, jurnalistik faoliyat erkinligi kafolatlari tubdan mustahkamlandi, bunday huquqlarga daxl yoki qarshilik qilganlarga nisbatan tegishli javobgarlik choralari kuchaytirildi[5].

XULOSA. Bugungi globallashtirish jarayonida kundalik voqea-hodisalar to'g'risida fuqarolarga xolis va ishonchli axborot yetkazish, jamiyatni turli informatsion xurujlardan saqlash, davlat boshqaruvida ochiqlik va oshkoralik tamoyillarini qaror toptirish, korrupsiyaga qarshi kurash va jamoatchilik nazoratini shakllantirishda ommaviy axborot vositalari, blogerlar, mahalliy hokimliklar, davlat tashkilotlari matbuot xizmatlari muhim o'rin

tutadi. Axborot almashinuvining jadallashtirishi, mafkura poligonlarida axborot resurslariga egalik qilish uchun keskin kurash avj olayotgan hozirgi murakkab davrda jamiyatimiz barqarorligi va taraqqiyotini ta'minlash soha xodimlari zimmasiga juda katta mas'uliyat yuklaydi. Shu jumladan, so'nggi yillarda mamlakatimizda davlat va jamiyat o'rtasida sifatli muloqotni yo'lga qo'yish, aholiga islohotlarning maqsadi, vazifalari va natijalari haqida tezkor, xolis va to'liq axborot yetkazish, davlat organlari va tashkilotlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash maqsadida viloyatimizda barcha shahar va tuman hokimliklarida, shuningdek, 30 dan ortiq viloyat tashkilotlarida axborot xizmatlari tashkil etildi. Matbuot kotiblari lavozimiga ko'ra rahbar o'rinbosariga tenglashtirilib, axborot siyosati bo'yicha maslahatchi maqomi berildi. Bugun ular ommaviy axborot vositalari, blogerlar bilan yaqin muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yib, ijtimoiy tarmoqlardagi tanqidiy chiqishlarga, murojaatlarga tezkor munosabat bildirishmoqda, tashkilotlarning internetdagi veb-saytlari, kanal va sahifalari orqali zarur axborotlarni aholining barcha qatlamlariga yetkazib berishmoqda. Matbuot xizmatlari tomonidan viloyatimizda islohotlar jarayonining borishi, umumdavlat dasturlarining ijrosi yuzasidan doimiy ravishda matbuot anjumanlari, brifinglar, media-turlar, ochiq muloqotlar tashkil etilmoqda, bu esa matbuot bilan axborot almashinuviga imkon beradi.

Aynan vohaning matbuotdagi faoliyati samaradorligini oshirishda ijtimoiy hayotdagi mavjud muammolarni, fuqarolarning murojaatlarini o'rganish, jamoatchilik nazoratining samarali mexanizmini yo'lga qo'yishda blogerlarning o'рни benihoya katta. Viloyatimizning bir guruh faol blogerlari mavjud kamchiliklarni bartaraf etish, islohotlarni jadallashtirishda mahalliy davlat hokimiyati organlariga yaqin ko'makdosh bo'lmoqdalar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://qomus.info.uz>
2. <https://www.zarnet.uz>
3. <https://www.xorezm-news.uz>
4. <https://malumot.ru/xorazm-haqiqati.ru>
5. Fuqarolik jamiyatida jurnalistikaning o'рни. <https://www.insonhuquqlari.uz>
O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha Milliy markazi rasmiy veb-sayti.